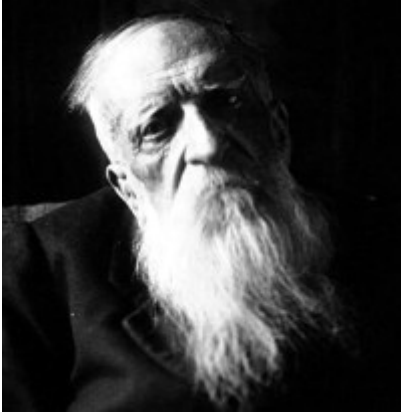

Η ψυχολογία του όχλου και ο ρόλος των δημαγωγών στις επαναστάσεις (Γκιστάβ Λε Μπον)

Ο ρόλος του λαού στάθηκε ο ίδιος σ' όλες τις επαναστάσεις. Δεν είναι ποτέ ο λαός εκείνος, που συλλαμβάνει την ιδέα των επαναστάσεων, ούτε εκείνος που τις καθοδηγεί. Η δράση του κατευθύνεται από τους δημαγωγούς. Μόνον όταν τα άμεσα συμφέροντά του βλάπτονται, βλέπει κανείς, τμήματα του λαού να επαναστατούν αυθόρμητα. Ένα κίνημα επίσης εντοπισμένο αποτελεί μια απλή στάση.

Η επανάσταση είναι εύκολη, όταν οι δημαγωγοί εξασκούν μεγάλη επιρροή στον λαό. Οι νέες όμως ιδέες διεισδύουν στις λαϊκές μάζες με μια εξαιρετική βραδύτητα. Ο λαός αποδέχεται γενικά μια επανάσταση χωρίς να γνωρίζει το γιατί, και όταν τυχαία φθάσει στο σημείο να το αντιληφθεί, η επανάσταση έχει πια τελειώσει από πολύ καιρό. Ο λαός κάνει μια επανάσταση, γιατί σπρώχνεται να την κάνει, αλλά επειδή δεν καταλαβαίνει και πολλά πράγματα από τις ιδέες των δημαγωγών του, τις εξηγεί με τον τρόπο του κι ο τρόπος αυτός δεν μοιάζει καθόλου με τον τρόπο των αληθινών πρωτεργατών του κινήματος. Η Γαλλική Επανάσταση παρέχει σ' αυτό το σημείο ένα εκπληκτικό παράδειγμα.

Η Επανάσταση του 1789 είχε σαν πραγματικό σκοπό ν' αντικαταστήσει την εξουσία των ευγενών με την εξουσία της αστικής τάξεως, δηλαδή ν' αντικαταστήσει μια παλιά ομάδα εκλεκτών, που είχαν γίνει ανίκανοι, με μια νέα ομάδα εκλεκτών, που ήταν ικανοί. Στην πρώτη αυτή φάση της Γαλλικής Επανάστασεως πολύ λίγο έμπαινε ζήτημα για τον λαό. Είχε βέβαια διακηρυχθεί η λαϊκή κυριαρχία, αλλά μεταφραζόταν μόνο με το δικαίωμα να εκλέγει τους αντιπροσώπους του. Ο λαός εντελώς αμόρφωτος, μη ελπίζοντας, όπως η αστική τάξη, ν' ανεβεί τις βαθμίδες της κοινωνικής κλίμακας, μη νοιώθοντας διόλου τον εαυτό του ισότιμο με τους ευγενείς και μη φιλοδοξώντας να το πετύχει, είχε βλέψεις και συμφέροντα πολύ διαφορετικά από τα συμφέροντα των ανεπτυγμένων τάξεων της κοινωνίας. Οι αγώνες της Εθνοσυνελεύσεως με τη βασιλική εξουσία οδήγησαν στην ανάμιξη του λαού σ' αυτή την πάλη. Η ολοένα και μεγαλύτερη

συμμετοχή του λαού μετέβαλε πολύ γρήγορα την αστική επανάσταση σε λαϊκή.

Όταν μια ιδέα δεν έχει δύναμη και δεν επενεργεί παρά με την προϋπόθεση ότι θα 'χει σαν στήριγμα μια συναισθηματική και μυστικιστική βάση, στην περίπτωση αυτή οι θεωρητικές αντιλήψεις της αστικής τάξεως, για ν' ασκήσουν επίδραση πάνω στον λαό, θα 'πρεπε να μεταμορφωθούν σε μια καινούργια ξεκάθαρη πίστη, που να πηγάζει από ολοφάνερα πρακτικά συμφέροντα. Η μεταμόρφωση αυτή έγινε πολύ γρήγορα, όταν ο λαός άκουσε τους ανθρώπους εκείνους, που τους θεωρούσε σαν κυβερνήτες του, να τον διαβεβαιώνουν, ότι ήταν ίσος με τους παλιούς αφέντες του. Θεώρησε τότε τον εαυτό του θύμα κι άρχισε να λεηλατεί, να πυρπολεί, να σφάζει, νομίζοντας ότι εξασκεί κάποιο δικαίωμα .

Η μεγάλη δύναμη των επαναστατικών αρχών κατέληξε γρήγορα στο να δώσει ελεύθερη διέξοδο στα ένστικτα της πρωτόγονης βαρβαρότητας, που χαλιναγωγούνταν ως τότε από τους πανάρχαιους απαγορευτικούς φραγμούς του κοινωνικού περιβάλλοντος, από την παράδοση και τους νόμους. Τα πλήθη σπάζοντας κάθε μέρα όλους τους κοινωνικούς φραγμούς, που τα συγκρατούσαν, είχαν την εντύπωση πως αποκτούσαν μια απεριόριστη εξουσία και δοκίμαζαν τη χαρά να βλέπουν τους παλιούς αφέντες τους να αφανίζονται και να απογυμνώνονται. Μιας κι ο λαός έγινε αφέντης, μπορούσε να μην επιτρέψει τα πάντα στον εαυτό του;

Το έμβλημα «Ελευθερία, Ισότητα, Αδελφοσύνη», αληθινή εκδήλωση πίστης και ελπίδας στα πρώτα βήματα της Γαλλικής Επανάστασης, δεν χρησιμεύει τώρα πια παρά για να καλύψει με μια νόμιμη δικαιολογία τα αισθήματα πλεονεξίας, ζηλοφθονίας και μίσους για κάθε ανώτερο, δηλαδή τα αληθινά κίνητρα των όχλων, που καμμιά πειθαρχία δεν μπορεί να χαλιναγωγήσει. Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο, η Επανάσταση μέσα σε τόσο λίγο χρόνο κατέληξε στην αταξία, στις βιαιότητες και στην αναρχία.

Απ' τη στιγμή που η Γαλλική Επανάσταση πέρασε απ' τα χέρια της αστικής τάξεως στα λαϊκά στρώματα, έπαψε να κυριαρχεί ο ορθός λόγος πάνω στο ένστικτο και, αντίθετα, κατεβλήθη η προσπάθεια να κυριαρχήσει το ένστικτο πάνω στον ορθό λόγο. Ο νόμιμος αυτός θρίαμβος των αταβιστικών ενστίκτων ήταν τρομερός. Κάθε κοινωνική προσπάθεια-προσπάθεια απαραίτητη σε κάθε κοινωνία για να της επιτρέψει να υφίσταται— έτεινε σταθερά στο να χαλιναγωγήσει, χάρις στη δύναμη των παραδόσεων, των εθίμων και των κανόνων, ορισμένα φυσικά ένστικτα, που κληροδοτήθηκαν στον άνθρωπο από την πρωτόγονη ζωώδη κατάστασή του. Είναι

εύκολο να δαμάσουμε τα ένστικτα αυτά -κι ένας λαός είναι τόσο περισσότερο πολιτισμένος, όσο περισσότερο τα εξουσιάζει- αλλά δεν μπορούμε να τα εξαλείψουμε. Η επίδραση διαφόρων παρορμήσεων τα κάνει να ξαναπαρουσιάζονται εύκολα. Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο, είναι τόσο επικίνδυνη η αποχαλίνωση των λαϊκών παθών. Ο χείμαρρος, που βγαίνει έξω από την κοίτη του, δεν ξαναγυρνάει σ' αυτήν πριν να σπείρει την καταστροφή. «Δυστυχία σ' εκείνον που θα ξεσηκώσει τις λαϊκές μάζες», έλεγε ο φιλόσοφος Ριβαρόλ, από την αρχή της Γαλλικής Επανάστασης. «Δεν είναι δυνατόν με κανέναν τρόπο να διαφωτιστεί ο όχλος».

Οι νόμοι της ψυχολογίας των όχλων, δείχνουν ότι ο λαός δεν ενεργεί ποτέ χωρίς δημαγωγούς και ότι αν λάβει κάποτε σημαντικό μέρος στις επαναστάσεις ακολουθώντας και οδηγώντας ως τα άκρα τις παρορμήσεις, που δέχτηκε, δεν διευθύνει ποτέ τα κινήματα, που εκτελεί. Σ' όλες τις πολιτικές επαναστάσεις συναντά κανείς τη δράση των δημαγωγών. Οι δημαγωγοί δε δημιουργούν τις ιδέες, που χρησιμεύουν σαν στήριγμα στις επαναστάσεις, αλλά τις χρησιμοποιούν σαν μέσα δράσεως. Ιδέες, δημαγωγοί, στρατοί και όχλοι αποτελούν τέσσερα στοιχεία, που το καθένα έχει τον δικό του ρόλο σ' όλες τις επαναστάσεις. Ο όχλος, που ξεσηκώνεται από τους δημαγωγούς, ενεργεί κυρίως σαν μάζα. Η δράση του μπορεί να παραβληθεί με τη δράση μιας οβίδας, που τρυπάει έναν θώρακα, με την ενέργεια μιας δύναμης, που δεν δημιούργησε. Ο όχλος σπανίως αντιλαμβάνεται κάτι απ' τις επαναστάσεις, που συντελέστηκαν με τη βοήθειά του. Ακολουθεί υπάκουα τους δημαγωγούς, χωρίς καν να προσπαθεί να μαντέψει τι επιθυμούν να γίνει...

Ο φόβος της τιμωρίας εμποδίζει πολλούς απ' αυτούς που αποτελούν τον όχλο να εγκληματίσουν σε ομαλές περιστάσεις· εγκληματούν όμως μόλις μπορέσουν, χωρίς κίνδυνο, ν' αφήσουν αχαλιναγώγητα τα κακά τους ένστικτα. Σ' αυτόν τον ολέθριο συρφετό, οφείλονται οι σφαγές, που βούτηξαν στο αίμα όλες τις επαναστάσεις. Γιατί, ο όχλος ήταν εκείνος που, με την καθοδήγηση των δημαγωγών, πλημμύριζε αδιάκοπα τις μεγάλες επαναστατικές συνελεύσεις. Τα άτακτα αυτά πλήθη, δεν είχαν άλλο ιδανικό παρά να σφάζουν, να λεηλατούν, να πυρπολούν. Η αδιαφορία τους για τις θεωρίες και τις αρχές ήταν πλήρης.

Στα στοιχεία, που στρατολογούνται από τα πιο χαμηλά στρώματα του λαού, έρχεται να προστεθεί, εξ αιτίας της μεταδοτικότητας, ένα πλήθος άεργοι κι αδιάφοροι, που παρασύρονται απ' το κίνημα. Φωνασκούν, γιατί ο καθένας φωνασκεί και επαναστατούν, γιατί ο καθένας επαναστατεί, χωρίς να 'χουν

άλλωστε την πιο παραμικρή ιδέα για την αιτία, για την οποία φωνασκούν και στασιάζουν οι άλλοι. Η υποβολή του κοινωνικού περιβάλλοντος τα κυβερνάει εντελώς και τ' αναγκάζει να δρουν.

Οι θορυβώδεις και κακοποιοί αυτοί όχλοι, πυρήνας όλων των επαναστάσεων, απ' την αρχαιότητα ως την εποχή μας, είναι οι μόνοι που γνωρίζουν οι ψευτορήτορες. Γι' αυτούς, ο όχλος είναι ο κυρίαρχος λαός. Στην πραγματικότητα, ο κυρίαρχος λαός αποτελείται προπάντων απ' το χυδαίο όχλο για τον όποιον έλεγε ο Θιέρσος: *«Απ' τον καιρό που ο Τάκιτος τον είδε να χειροκροτεί τα εγκλήματα των αυτοκρατόρων, ο χυδαίος όχλος δεν άλλαξε. Οι βάρβαροι αυτοί, που πληθαίνουν μέσα στα σπλάγχνα της κοινωνίας, είναι πάντα έτοιμοι να την ρυπάνουν με όλα τα εγκλήματα, ν' ακολουθήσουν κάθε εξουσία κι έτσι ν' ατιμάσουν όλες τις αιτίες μιας επαναστάσεως...»*.

Πλάι στις καταστροφικές ορδές, που ο ρόλος τους είναι πρωταρχικός στις επαναστάσεις, βρίσκεται η μάζα του πραγματικού λαού, που δεν ζητάει τίποτε άλλο παρά να εργαστεί. Ωφελείται μερικές φορές απ' τις επαναστάσεις, αλλά δεν σκέπτεται ποτέ να τις υποκινήσει. Οι θεωρητικοί της επαναστάσεως, πολύ λίγο τον γνωρίζουν και δυσπιστούν σ' αυτόν, επειδή διαισθάνονται καλά, ότι κατά βάθος είναι συντηρητικός και προσηλωμένος στις παραδόσεις. Σταθερός πυρήνας αντιστάσεως μιας χώρας, έχει συνοχή και δύναμη. Εξαιρετικά πειθήνιος από φόβο, παρασυρόμενος εύκολα απ' τους δημαγωγούς, αφήνεται για μια στιγμή να οδηγηθεί, κάτω από την επίδρασή τους, σ' όλες τις υπερβολές, αλλά το προγονικό βάρος της φυλής θα υπερισχύσει αμέσως και γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο κουράζεται γρήγορα από τις επαναστάσεις. Η ψυχή του, που είναι προσηλωμένη στις παραδόσεις, τον παρακινεί να ορθωθεί γρήγορα ενάντια στην αναρχία, όταν αυτή ογκώνεται πολύ. Αναζητάει τότε τον αρχηγό, που θα ξαναφέρει την τάξη. Ο λαός αυτός, ο υποτακτικός και ήσυχος, δεν έχει φυσικά υψηλές ή πολυσύνθετες πολιτικές αντιλήψεις. Το ιδεώδες της πολιτικής διακυβερνήσεως που επιδιώκει, πάντα απλό, πλησιάζει πολύ προς τη δικτατορία. Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο, από την εποχή των ελληνικών δημοκρατιών ως τις μέρες μας, η μορφή αυτή της διακυβερνήσεως έρχεται σαν σταθερό επακόλουθο της αναρχίας...

Οι κοινωνίες όλων των εποχών περιλαμβάνουν πάντοτε έναν ορισμένο αριθμό ανήσυχων πνευμάτων, ασταθών και δυσαρεστημένων, που είναι έτοιμα να επαναστατήσουν ενάντια σ' οποιαδήποτε καθιερωμένη τάξη πραγμάτων. Δρουν από απλή μόνο κλίση προς την ανταρσία, κι αν κάποια μαγική δύναμη πραγματοποιούσε χωρίς κανέναν περιορισμό τις επιθυμίες τους, πάλι θα

επαναστατούσαν. Η ειδική αυτή νοοτροπία προέρχεται συχνά απ' την εσφαλμένη προσαρμογή του ατόμου στο περιβάλλον του, ή από υπερβολικό μυστικισμό, μπορεί όμως να είναι και ζήτημα ιδιοσυγκρασίας ή να προέρχεται από παθολογικές διαταραχές.

Η ανάγκη της εξεγέρσεως παρουσιάζει πολλούς και διαφόρους βαθμούς εντάσεως: Από την απλή δυσαρέσκεια, που εκφράζεται μόνο με λόγια ενάντια στους ανθρώπους και στα πράγματα, ως την ανάγκη της καταστροφής τους. Μερικές φορές, το άτομο στρέφει ενάντια στον ίδιο τον εαυτό του την επαναστατική ορμή, που δεν μπορεί να την διοχετεύσει αλλιώς... Οι αιώνιοι αυτοί επαναστάτες, ρέπουν γενικά προς την υποβολή και η μυστικιστική ψυχή τους είναι κυριευμένη, από έμμονες ιδέες. Παρά την φανερή ενεργητικότητα, που χαρακτηρίζει τις πράξεις τους, έχουν χαρακτήρα αδύναμο και είναι ανίκανοι να αυτοκυριαρχηθούν, ώστε ν' αντισταθούν στις παρορμήσεις που τους κυβερνούν. Το μυστικιστικό πνεύμα, απ' το οποίο εμπνέονται, τους παρέχει προφάσεις για τις βιαιότητες τους και τους κάνει να θεωρούν τους εαυτούς τους σαν μεγάλους μεταρρυθμιστές.

Σε ομαλή κατάσταση, οι επαναστάτες, που κάθε κοινωνία κλείνει μέσα της, συγκρατούνται απ' τους νόμους και το κοινωνικό περιβάλλον, με μια λέξη απ' όλους τους κοινωνικούς καταναγκασμούς, κι έτσι δεν ασκούν καμμιά επίδραση. Μόλις όμως εκδηλωθούν περίοδοι ταραχών, οι κοινωνικοί αυτοί καταναγκασμοί εξασθενούν και οι επαναστάτες μπορούν να δώσουν ελεύθερη διέξοδο στα ένστικτά τους. Τότε γίνονται οι φημισμένοι δημαγωγοί των κινημάτων. Λίγο τους ενδιαφέρει η αιτία και ο σκοπός της επαναστάσεως· αυτοί θα πεθάνουν χωρίς να νοιαστούν πως θ' αποκτήσουν την κόκκινη ή την λευκή σημαία, ή πως θα πετύχουν την απελευθέρωση κάποιας χώρας, που αόριστα μόνον άκουσαν να μιλάνε γι' αυτήν.

Το επαναστατικό πνεύμα δεν σπρώχνεται πάντα σε ακρότητες, που το καθιστούν επικίνδυνο. Μπορεί ν' αποβεί πηγή προόδου, όταν προέρχεται, όχι από συναισθηματικά και μυστικιστικά κίνητρα, αλλά από διανοητική βάση. Έτσι, χάρις στο τόσο ανεξάρτητα πνεύματα, που γίνονται διανοητικώς επαναστατικά, κατορθώνει ένας πολιτισμός να απαλλαγεί απ' τον ζυγό των παραδόσεων και της συνήθειας, όταν ο ζυγός αυτός γίνεται αβάσταχτος. Οι επιστήμες, οι τέχνες, η βιομηχανία προόδευαν προπάντων χάρις στα πνεύματα αυτά. Ο Γαλιλαίος, ο Λαβουαζιέ, ο Ντάρβιν, ο Παστέρ, ήταν επαναστάτες. Αν δεν είναι αναγκαίο σ' έναν λαό να 'χει πολλές τέτοιες μεγαλοφυίες, του είναι όμως απαραίτητο να 'χει μερικές. Χωρίς αυτές ο άνθρωπος θα κατοικούσε ακόμη στα πρωτόγονα σπήλαια.

Η επαναστατική τόλμη, που ανοίγει τον δρόμο στις ανακαλύψεις, έχει ανάγκη από πολύ σπάνιες διανοητικές ικανότητες. Απαιτεί κυρίως μια ανεξαρτησία πνεύματος αρκετή για να ξεφεύγει απ' την επίδραση των κοινών αντιλήψεων και μια κρίση που να επιτρέπει να αντιλαμβάνεται, κάτω απ' τις επιφανειακές αναλογίες, την πραγματικότητα που κρύβεται. Η μορφή αυτή του επαναστατικού πνεύματος είναι δημιουργική, ενώ αυτή, που εξετάσαμε παραπάνω, είναι καταστροφική. Η επαναστατική νοοτροπία θα μπορούσε, λοιπόν, να συγκριθεί μ' ορισμένες ψυχολογικές καταστάσεις, χρήσιμες στη ζωή του ατόμου, οι οποίες όμως, στην υπερβολή τους, παίρνουν κάποια παθολογική μορφή πάντοτε βλαβερή.

Όλες οι πολιτισμένες κοινωνίες σέρνουν μοιραία ξοπίσω τους ένα κατακάθι εκφυλισμένων κι απροσάρμοστων στο κοινωνικά περιβάλλον, που έχουν προσβληθεί από κάθε λογής κακές τάσεις. Απατεώνες, ζητιάνοι, κατάδικοι, κλέφτες, δολοφόνοι, εξαθλιωμένοι, που ζουν χωρίς να φροντίζουν για την άλλη μέρα, αποτελούν τον εγκληματικό συρφετό των μεγάλων πόλεων. Στις ομαλές περιόδους τα φυράματα αυτά του πολιτισμού συγκρατούνται σχεδόν απ' την αστυνομία. Κατά τη διάρκεια όμως των επαναστάσεων, επειδή τίποτα δεν τα συγκρατεί πια, αφήνουν αχαλίνωτα τα εγκληματικά και αρπακτικά τους ένστικτα. Σ' αυτό το κοινωνικό κατακάθι, οι επαναστάτες όλων των εποχών, είναι βέβαιοι ότι θα βρουν στρατιώτες. Άπληστοι μόνο για λεηλασίες και σφαγές, λίγο ενδιαφέρονται για την υπόθεση, που ο κόσμος νομίζει ότι υπερασπίζονται...

Οι επαναστάσεις, οποιεσδήποτε κι αν είναι οι αφετηρίες τους, δεν επιφέρουν όλα τα αποτελέσματα τους παρά αφού διεισδύσουν στην ψυχή των λαών. Οι επαναστάσεις λοιπόν είναι συνέπεια της ψυχολογίας των όχλων...

Ο άνθρωπος, αν και αποτελεί μέρος ενός λαού, διαφέρει πολύ απ' τον ίδιο άνθρωπο, όταν είναι απομονωμένος. Η συνειδητή ατομικότητά του εξαφανίζεται μέσα στην ασυνείδητη προσωπικότητα του όχλου. Μια υλική σχέση δεν είναι απολύτως αναγκαία για να δώσει στο άτομο τη νοοτροπία ενός όχλου. Πάθη και συναισθήματα κοινά, που προκαλούνται από ορισμένα γεγονότα, αρκούν συχνά για να την δημιουργήσουν. Η ομαδική ψυχή, που σχηματίζεται ταυτόχρονα, αντιπροσωπεύει ένα πολύ ιδιόμορφο άθροισμα. Το κυριότερο χαρακτηριστικό της είναι ότι κυριαρχείται αποκλειστικά από ασυνείδητα στοιχεία, που υποτάσσονται σε μια ιδιαίτερη λογική: Την ομαδική λογική.

Ανάμεσα στα άλλα χαρακτηριστικά των όχλων πρέπει να αναφέρουμε ακόμα την απεριόριστη ευπιστία τους, την υπερβολική συναισθηματικότητά τους, την

απρονοησία και την ανικανότητα να επηρεαστούν από έναν συλλογισμό. Η διαβεβαίωση, η μετάδοση, η επανάληψη και το γόητρο, αποτελούν τα μόνα μέσα για να πεισθεί ο όχλος. Η πραγματικότητα και η πείρα δεν ασκούν καμιά επίδραση στον όχλο. Μπορεί κανείς να κάνει, ώστε το πλήθος να παραδεχτεί τα πάντα. Τίποτα δεν είναι αδύνατον στα μάτια του λαού.

Εξ αίτιας της υπερβολικής συναισθηματικότητας των όχλων, τα αισθήματά τους, καλά ή κακά, είναι πάντοτε υπερβολικά. Η υπερβολή αυξάνει πιο πολύ σ' επαναστατικές εποχές. Ο παραμικρός ερεθισμός οδηγεί τότε τα πλήθη σε παράφορες ενέργειες. Η ευπιστία τους, που είναι τόσο μεγάλη σ' ομαλές περιστάσεις, αυξάνει επίσης· οι πιο απίθανες ιστορίες γίνονται εύκολα πιστευτές...

Όταν ο άνθρωπος αποτελεί μέρος ενός όχλου, κατεβαίνει πολύ χαμηλά στην κλίμακα του πολιτισμού. Αφού καταντήσει βάρβαρος, εκδηλώνει έπειτα τα ελαττώματα και τα προτερήματά του: Στιγμαϊές βιαιότητες, όπως επίσης και ενθουσιασμούς και ηρωισμούς. Το διανοητικό επίπεδο ενός όχλου είναι πάντοτε κατώτερο απ' το επίπεδο ενός μεμονωμένου ανθρώπου. Αντίθετα, το ηθικό και το συναισθηματικό του επίπεδο μπορεί να είναι ανώτερο. Ο όχλος εκτελεί επίσης ένα έγκλημα με τόση ευκολία, όπως και μια πράξη αυταπαρνήσεως.

Επειδή οι ατομικοί χαρακτήρες εξαφανίζονται στον όχλο, η επίδραση, που ασκεί πάνω στα άτομα, που τον αποτελούν, είναι σημαντική. Ο φιλάργυρος γίνεται μεγαλόδωρος, ο σκεπτικιστής, φανατικός πιστός, ο τίμιος άνθρωπος, εγκληματίας, ο δειλός, ήρωας... Ο άνθρωπος του όχλου, όταν είναι μέλος ενός δικαστηρίου ή μιας βουλής, βγάζει ετυμηγορίες ή ψηφίζει νόμους, που σίγουρα δεν θα είχε ποτέ σκεφθεί σαν μεμονωμένο άτομο.

Μια από τις πιο αξιοσημείωτες συνέπειες της επιδράσεως, που ασκεί η ομάδα πάνω στα άτομα, που την συγκροτούν, είναι η ενοποίηση των συναισθημάτων τους και των θελήσεών τους. Η ψυχολογική αυτή ενότητα, έχει σαν αποτέλεσμα ότι οι όχλοι αποκτούν μεγάλη δύναμη. Η διαμόρφωση μιας τέτοιας διανοητικής ενότητας, είναι προπάντων αποτέλεσμα του ότι σ' έναν όχλο, συναισθήματα, χειρονομίες και ενέργειες, είναι εξαιρετικά μεταδοτικές. Επευφημίες μίσους, πάθους ή έρωτος, γίνονται αμέσως αποδεκτές και επαναλαμβάνονται απ' τον όχλο.

Πώς γεννιούνται η θέληση αυτή και τα κοινά αυτά συναισθήματα; Διαδίδονται με

τη διανοητική μετάδοση, είναι όμως αναγκαία κάποια αφετηρία για να δημιουργηθεί η ατμόσφαιρα αυτής της μεταδόσεως. Ο δημαγωγός, εκπληρώνει αυτόν τον ρόλο. Χωρίς δημαγωγούς, ο όχλος είναι ένα ον άμορφο και ανίκανο για δράση... Αν ορισμένοι ανώτεροι πολιτικοί άνδρες, κατόρθωσαν να μαντέψουν μ' έναν ενστικτώδη τρόπο, τους νόμους της ομαδικής ψυχολογίας, πρέπει επίσης να διαπιστώσουμε ότι οι περισσότερες κυβερνήσεις τους υποτίμησαν και τους υποτιμούν ακόμη. Ακριβώς επειδή τους αγνόησαν, γι' αυτό πολλές κυβερνήσεις έπεσαν τόσο εύκολα. Όταν βλέπουμε με πόση ευκολία ανατράπηκαν ορισμένα καθεστώτα από μια μικρή στάση, οι κίνδυνοι που προέρχονται απ' την άγνοια της ομαδικής ψυχολογίας, διαφαίνονται πολύ καθαρά...

Ένας λαός μπορεί, κάτω απ' την πιο χειρότερη εκδοχή, να συγκριθεί μ' έναν όχλο. Ο λαός έχει ορισμένες ιδιότητες του όχλου, οι διακυμάνσεις όμως των ιδιοτήτων αυτών, περιορίζονται απ' την ψυχή της φυλής του, που διατηρεί μια σταθερότητα άγνωστη στην προσωρινή και μεταβατική ψυχή ενός όχλου. Όταν ένας λαός διαθέτει προγονική ψυχή, που έχει σταθεροποιηθεί από ένα μακρόχρονο παρελθόν, η ψυχή του όχλου κυριαρχείται πάντοτε απ' αυτήν. Ένας λαός διαφέρει ακόμα από έναν όχλο ως προς το ότι αποτελείται από ένα πλήθος ομάδων, που καθεμιά έχει διαφορετικά συμφέροντα και πάθη. Σ' έναν όχλο, με την καθ' αυτή σημασία της λέξεως, βρίσκονται, αντιθέτως, ομάδες όπως π.χ. σε μια λαϊκή συγκέντρωση, που μπορεί να ανήκουν σε ανόμοιες κοινωνικές κατηγορίες... Ένας λαός είναι πολύ λιγότερο ευέξαπτος από έναν όχλο. Ωστόσο, ορισμένα γεγονότα όπως, εθνική εξύβριση, απειλή εισβολής, κ.λπ., μπορούν να τον κάνουν να ξεσηκωθεί σε μια στιγμή... Η απότομη αυτή έκρηξη των συναισθημάτων μιας φυλής παρατηρείται, άλλωστε, σε όλους τους λαούς...

Όλες οι ποικιλίες των όχλων, ομοιογενείς ή ετερογενείς, συνελεύσεις, λαοί, λέσχες, κ.λπ., είναι σύνολα ανίκανα να ενωθούν και να δράσουν, εφ' όσον δεν βρουν έναν οδηγό για να τους κατευθύνει... Η ασυνείδητη ομαδική ψυχή του όχλου φαίνεται πως είναι δεμένη με την ψυχή του δημαγωγού. Ο δημαγωγός, του δημιουργεί μια και μόνη θέληση και του επιβάλλει μια απόλυτη υπακοή. Ο δημαγωγός επενεργεί προπάντων πάνω στον όχλο με το μέσο της υποβολής. Κι απ' τον τρόπο με τον οποίο προκαλείται η υποβολή αυτή, εξαρτάται η επιτυχία του... Σύμφωνα με την υποβολή των δημαγωγών του, το πλήθος είναι ήρεμο, παράφορο, εγκληματικό ή ηρωικό. Οι διάφορες αυτές υποβολές θα μπορούσαν να θεωρήσουν ότι εμφανίζουν κάποτε μια ορθολογιστική άποψη, αλλά δεν θα 'χουν απ' τον ορθό λόγο παρά την επιφανειακή του όψη. Επειδή ένας όχλος, είναι στην

πραγματικότητα ανίκανος να δεχτεί οποιαδήποτε λογική, οι μόνες ιδέες, που είναι ικανές να τον επηρεάσουν, θα είναι πάντοτε συναισθήματα, που αναπολούνται με την μορφή εικόνων...

Μια μεγάλη πολιτική συνέλευση, ένα κοινοβούλιο παραδείγματος χάριν, είναι όχλος, αλλά όχλος μερικές φορές ελάχιστα δραστήριος, εξ αιτίας των αντιθέτων συναισθημάτων των εχθρικών ομάδων απ' τις όποιες αποτελείται. Η παρουσία των ομάδων αυτών, που εμπνέονται από διάφορα συμφέροντα, μας υποχρεώνει να θεωρήσουμε μια συνέλευση ότι αποτελείται από ετερογενείς όχλους, που επιβάλλεται ο ένας πάνω στον άλλο και που ο καθένας υπακούει σε ξεχωριστούς δημαγωγούς. Ο νόμος της πνευματικής ενότητας των όχλων δεν εκδηλώνεται τότε παρά μόνο σε κάθε ομάδα, και μόνον έπειτα από εξαιρετικές περιστάσεις οι διαφορετικές ομάδες καταλήγουν να δημιουργήσουν ενιαία θέληση.

Κάθε ομάδα μιας συνελεύσεως αντιπροσωπεύει μια ξεχωριστή οντότητα. Τα άτομα που συμβάλλουν στο σχηματισμό αυτής της οντότητας παύουν να μένουν τα ίδια και θα ψηφίσουν χωρίς δισταγμό ενάντια στις πεποιθήσεις τους και στις επιθυμίες τους... Η δράση μιας ομάδας συνίσταται κυρίως στο να ισχυροποιήσει τις διατακτικές γνώμες. Κάθε ασθενής ατομική πεποίθηση εδραιώνεται, όταν γίνει ομαδική. Οι βίαιοι δημαγωγοί και εκείνοι που εξασκούν γόητρο κατορθώνουν κάποτε, επενεργώντας πάνω σ' όλες τις ομάδες μιας συνελεύσεως, να δημιουργήσουν απ' αυτές έναν μόνο όχλο... Μικρές ομάδες ατόμων, που έχουν τις ίδιες γνώμες, τις ίδιες δοξασίες, τα ίδια συμφέροντα και που διαγράφουν κάθε ετερόδοξο, διαφέρουν απ' τις μεγάλες συνελεύσεις, γιατί έχουν ενότητα συναισθημάτων και συνεπώς θελήσεως...

Αν τα ομαδικά συναισθήματα ήταν δυνατόν να υπολογισθούν ακριβώς με κάποιο ποσοτικό μέτρο, θα μπορούσε κανείς να τα παρομοιάσει με μια καμπύλη, που, ύστερα από μια ανάβαση αρκετά αργή στην αρχή, έπειτα πολύ γρήγορη, θα κατέβαινε σχεδόν κατακόρυφα. Η εξίσωση της καμπύλης αυτής θα μπορούσε να ονομασθεί, εξίσωση των μεταβολών των ομαδικών συναισθημάτων, που υπόκεινται σ' έναν σταθερό ερεθισμό.

Δεν είναι πάντοτε εύκολο να εξηγήσει κανείς την επιτάχυνση των συναισθημάτων κάτω απ' την επίδραση μιας σταθερής αίτιας. Ίσως όμως θα μπορούσε κανείς να σημειώσει ότι, αν οι νόμοι της ψυχολογίας είναι δυνατόν να συγκριθούν με τους νόμους της μηχανικής, μια αιτία αναλλοίωτης δυνάμεως, που ενεργεί όμως συνεχώς, μπορεί να αυξήσει πολύ γρήγορα την ένταση ενός συναισθήματος. Είναι

γνωστό, παραδείγματος χάριν, ότι μία δύναμη σταθερή σε ισχύ και διεύθυνση, όπως η βαρύτητα που επενεργεί σ' ένα σώμα, του εμβάλλει μια κίνηση επιταχυνόμενη. Η ταχύτητα ενός σώματος, που πέφτει κατά απ' την επίδραση της βαρύτητας στο διάστημα, θα είναι περίπου δέκα μέτρα στο πρώτο δευτερόλεπτο, είκοσι μέτρα στο δεύτερο, τριάντα μέτρα στο τρίτο, κ.λπ. Θα ήταν εύκολο, αφήνοντας ένα σώμα να πέσει από πολύ ψηλά, να του δώσουμε τέτοια ταχύτητα, ώστε να είναι αρκετή για να τρυπήσει μια χαλύβδινη πλάκα.

Αν όμως η εξήγηση αυτή μπορεί να εφαρμοσθεί και στην ταχύτητα ενός συναισθήματος, που υπόκειται σε μια σταθερή δύναμη, δεν μας λέει γιατί τα αποτελέσματα της επιταχύνσεως διακόπτονται απότομα. Μια τέτοια διακοπή, δεν γίνεται κατανοητή παρά με την παρέμβαση φυσιολογικών ερμηνειών· δηλαδή δεν πρέπει να ξεχνούμε ότι η χαρά, όπως και ο πόνος, δεν μπορούν να ξεπεράσουν ορισμένα όρια και ότι κάθε υπερβολικά βίαιος ερεθισμός προκαλεί την παράλυση της αισθήσεως. Ο οργανισμός μας δεν μπορεί να υποφέρει παρά ένα ορισμένο ανώτατο όριο χαράς, πόνου ή προσπάθειας, και ακόμα δεν θα μπορούσε να τα υποφέρει για πολύ καιρό. Το χέρι, που σφίγγει ένα δυναμόμετρο φτάνει έπειτα από λίγο στην εξάντληση της προσπάθειάς του και είναι αναγκασμένο να το αφήσει απότομα...

Όλες τις αναλογίες, που προσπαθούν να αποκαταστήσουν ανάμεσα στους νόμους, στους οποίους υπακούουν τα υλικά φαινόμενα και στους νόμους, που διέπουν την εξέλιξη των συναισθηματικών και μυστικιστικών στοιχείων, χωρίς αμφιβολία, μπορούμε να τις χαρακτηρίσουμε χονδροειδείς. Αναγκαστικά, έτσι θα συμβαίνει ως την ημέρα που ο μηχανισμός των εγκεφαλικών λειτουργιών θα είναι λιγότερο άγνωστος από σήμερα.

Πηγή: Αποσπάσματα από το βιβλίο «Ψυχολογία των επαναστάσεων» (1912), του Γάλλου ψυχολόγου και κοινωνιολόγου Γκιστάβ Λε Μπον.